

Araştırma Makalesi/Research Article

<https://doi.org/10.52105/temelegitim.1721062>

2018 ve 2024 İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programlarının Karşılaştırılması

Comparison of 2018 and 2024 Human Rights, Citizenship and Democracy Course Curriculums

Tuğba Dönmez

Received/Geliş: 17 Haziran 2025 Accepted/Kabul: 24 Ağustos 2025 Published/Yayın: 11 Eylül 2025

Öz

İnsan hakları, vatandaşlık ve demokrasi dersi Türkiye’de 2012 yılından beri ilkokul 4. sınıflarda okutulan bir derstir. Bununla birlikte Türkiye’de 2024 yılında Türkiye Yüzyılı Maarif Modeline geçilerek derslerin yapısı ve içeriği değiştirilmiştir. Değiştirilen öğretim programlarından biri de insan hakları, vatandaşlık ve demokrasi dersi öğretim programlarıdır. Bu araştırmanın amacı 2018 ve 2024 insan hakları, vatandaşlık ve demokrasi dersi öğretim programlarının karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesidir. Araştırmada, nitel araştırma deseni içinde yer alan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. 2024 öğretim programlarına 2018 öğretim programlarından farklı olarak çocuk hakları konusu girmiş öğrenme alanlarının ilki bu konuya özel tasarlanmıştır. Bu bakımdan 2024 yılı öğretim programının Birleşmiş Milletler insan hakları eğitimi dünya programının beşinci aşaması ile uyumlu olduğu belirlenmiştir. Etkin vatandaşlık ve dijital vatandaşlık kavramlarına çokça vurgu yapan 2024 yılı öğretim programının çağın gereksinimlerine uygun yetkin ve erdemli insan profili yetiştirmeye yönelik olarak hazırlandığı görülmüştür. Bununla birlikte 2024 yılı öğretim programında öğrenme alanlarının ve süreç çıktılarının bir önceki programa göre azaltılması, var olan konuların derinlemesine incelenmesine ve çoklu beceri gelişiminin desteklenmesine olanak sağladığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Hakları, İnsan Hakları, İlkokul, Maarif Model, Yurttaşlık.

Abstract

Human rights, citizenship and democracy course has been taught in 4th grades of primary school in Turkey since 2012. In addition, the structure and content of the education-training programs have been changed by implementing the Maarif Model. One of the changed curriculums is the curriculum of the human rights, citizenship and democracy course. The aim of this research is to evaluate the 2018 and 2024 human rights, citizenship and democracy course curriculums comparatively. The document review method, which is included in the qualitative research design, was used in the research. Unlike the 2018 curriculum, the first of the learning areas that included the subject of children's rights in the 2024 curriculum was designed specifically for this subject. In this respect, it is seen that the 2024 curriculum is compatible with the fifth stage of the United Nations world human rights education program. It has been seen that the 2024 curriculum, which emphasizes the concepts of active citizenship and digital citizenship, has been prepared in accordance with the needs of the age to raise a competent and virtuous human profile. The reduction of learning outcomes will allow for the

Tuğba Dönmez

 tugbacumhuriyet@gmail.com

Atıf/Citation: Dönmez, T. (2025). 2018 ve 2024 insan hakları, vatandaşlık ve demokrasi dersi öğretim programlarının karşılaştırılması. *Temel Eğitim*, 7(27), 69-83. <https://doi.org/10.52105/temelegitim.1721062>

in-depth examination of existing topics and the support of multiple skill development.

Keywords: Children's Rights, Human Rights, Maarif Model, Citizenship, Primary School.

Giriş

Dünya çapında tüm bireyler için geçerli olan insan haklarına ilişkin evrensel hak, Birleşmiş Milletler (BM) tarafından İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde ilan edilmiştir (BM, 1948). 1993 yılında, Dünya İnsan Hakları Konferansı tarafından kabul edilen Viyana Beyannamesi ve Eylem Programı, “devletlerin, eğitimin insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeyi amaçlamasını sağlamakla yükümlü olduklarını ve bunun ulusal ve uluslararası düzeylerde eğitim politikalarına entegre edilmesi gerektiğini” teyit etmiştir (BM, 1993). Bunu takiben, BM İnsan Hakları Eğitimi (İHE) On Yılı (1995-2004) başlatılmıştır. Aynı zamanda Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu tarafından 2000 yılında Birleşmiş Milletler tarafından İnsan Hakları Eğitimi Dünya Programı sunulmuştur. Her iki program da ülkeleri İHE için ulusal yapılar ve süreçler geliştirmeye teşvik etmektedir. İHE’de ulusal eylem planları için yönergeler belirlenmiştir. Bununla birlikte 2005’te BM tarafından başlatılan ve hâlâ devam eden Dünya Programı’nın yetki alanı daha geniştir. Program İHE’yi “bilgi paylaşımı, beceri aktarımı ve tutumların şekillendirilmesi yoluyla evrensel bir insan hakları kültürü oluşturmayı amaçlayan eğitim, öğretim ve bilgilendirme” olarak tanımlamıştır. Dünya İnsan Hakları Eğitimi Programı, her biri belirli bir odak noktasına sahip olan şimdilik beş ardışık aşamaya bölünmüştür. İlk aşama 2005’ten 2009’a kadar sürmüş ve İHE’yi ilköğretim ve ortaokul sistemlerine entegre etmeye odaklanmıştır (BM, 2006). İlk aşamanın değerlendirme raporları üye devletlerin İHE’yi okullarda uyguladığını ancak ülkeler arası etkilerinin farklı olduğunu göstermiştir (BM, 2010).

Dünya Programının ikinci aşaması (2010-14), yükseköğretimde İHE’nin geliştirilmesine ve öğretmenler ve eğitimciler ile diğer sektörler için insan hakları eğitimine odaklanmıştır (BM, 2012). 2011 yılında İnsan Hakları Eğitimi ve Öğretimi Bildirgesi kabul edilmiş ve okul öncesinden üniversiteye kadar her düzeyde ve eğitim biçiminde İHE’nin temel bir hak olduğu ilan edilmiştir (BM, 2011). Üçüncü aşamaya (2015-19) ilişkin eylem planı, ilk iki aşamanın çalışmalarına yeniden katılım sağlanması ve bu çalışmaların güçlendirilmesi ihtiyacını vurgulamaktadır. Ulusal müfredatlarda İHE’nin varlığının artırılmasının önemini ve insan haklarının okul müfredatlarına nasıl ve ne ölçüde entegre edildiğinin araştırılmasının gerekliliğini ifade edilmiştir (BM, 2014). Dördüncü aşamaya (2020-2024) ilişkin eylem planı, gençleri Dünya İnsan Hakları Eğitimi Programı’nın dördüncü aşamasının odak grubu yapmaya karar vermiştir. Bu odak, kapsayıcı ve barışçıl toplumlar inşa etme amacıyla eşitlik, insan hakları ve ayrımcılık yapmama, kapsayıcılık ve çeşitliliğe saygı konularında eğitim ve öğretime özel vurgu içermektedir. Dördüncü aşamanın ek bir hedefi, İHE’yi Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri’nin özellikle 4.7 hedefi ile uyumlu hale getirmektir (BM, 2017). Beşinci aşamaya (2025-2029) ilişkin eylem planı, gençlere odaklanmaya devam edilmesine, öncelikli sektörler olarak çocukların da dâhil edilmesine, özellikle insan hakları ve dijital teknolojiler, çevre ve iklim değişikliği ile toplumsal cinsiyet eşitliği konularına özel önem verilmesine vurgu yapmaktadır (BM, 2024).

İnsan hakları, vatandaşlık ve demokrasiyi konu alan dersler ve içeriği Dünya’da

olduğu gibi Türkiye’de de farklı zaman dilimlerinde farklı şekillerde gelişmiştir. Türkiye’de yurt, yurttaşlık demokrasi ve insan hakları eğitime ilişkin çeşitli dönemlerde farklı isimlerle farklı uygulamaların gerçekleştirildiği bilinmektedir. Bu eğitim, kimi zaman bağımsız bir ders olarak, kimi zaman da diğer derslere entegre şekilde düzenlenmiştir (Akdağ ve Taşkaya, 2011). Bu ders 1924 ilköğretim programında malûmat-ı vataniye adıyla ilk kez yerini almıştır (Altunya, 2003). Ders, 1926 ve 1936 programlarında “yurt bilgisi”, 1948 programında “yurttaşlık” adını almıştır. 1968 İlkokul programında, yurttaşlık bilgisi ayrı bir ders olarak yer almamış bunun yerine sosyal bilgiler dersinin içinde verilmiştir (Kalaycı, 2000). 1995-1996 eğitim-öğretim yılında "vatandaşlık ve insan hakları eğitimi" dersi, sadece ilköğretim 8. sınıf düzeyinde, 1997-1998 döneminden itibaren ise 7. ve 8. sınıflarda haftada bir saat olarak düzenlenmiştir. Ancak 2005 yılında eğitim reformuyla bu ders müfredattan kaldırılmış (Elkatmış, 2013) ve aynı yıl "insan hakları ve vatandaşlık" ara disiplini olarak ilköğretimde yer almıştır. Bununla birlikte 2010-2011 eğitim-öğretim yılında, 8. sınıflar için "vatandaşlık ve demokrasi eğitimi" olarak haftada bir ders olarak yeniden düzenlenmiş ve ilk yıl seçmeli, 2011-2012 eğitim-öğretim yılında ise zorunlu hale getirilmiştir. Ancak bu ders, kısa bir süre sonra tekrar uygulamadan kaldırılmıştır. 30 Mart 2012'deki yasal düzenleme sonrasında, 4.sınıflarda "insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi" adı altında haftada iki saatlik bir ders olarak yeniden müfredata eklenmiştir. 2015 ve 2018 öğretim programlarında “insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi” dersi adı ile yer alan bu dersin adı 2024 TYMM öğretim programlarında “insan hakları, vatandaşlık ve demokrasi” dersi olarak değiştirilmiştir.

İHE; vatandaşlık eğitimi, barış eğitimi, demokrasi eğitimi, ırkçılık karşıtı eğitim ve kültürlerarası eğitim gibi kavramlarla ilişkili olduğu için anlaşılması, açıklanması zor bir kavramdır (Bajaj, 2011; Heggart, 2012; Tibbitts, 2002). İHE’nin nihai amacına ilişkin netliğin olmaması belirli bir karmaşıklığa yol açmaktadır. Eğitimdeki düşünce, süreç ve seçimler amaçlardan kaynaklanır. Ne elde edileceği açık değilse, eğitim içeriği veya pedagojisi hakkında seçim yapmak imkânsız hâle gelecektir. 1900’lerin ortalarından bu yana, ancak 1990’lardan bu yana daha da fazla, İHE esas olarak Birleşmiş Milletler ve Sivil Toplum Kuruluşları tarafından yönlendirilen daha geniş bir insan hakları hareketinin önemli bir bileşeni haline gelmiştir (Russell ve Suárez, 2017). Bu başlıca aktörler insan hakları eğitiminin nihai amacını farklı şekillerde değerlendirilmiş ve bu farklı bakış açıları İHE üzerine yapılan son akademik çalışmalara da yansımıştır (Quennerstedt, 2022).

Çocuk Hakları Sözleşmesi ve ilgili BM belgeleri, çocukları hem hak sahipleri hem de potansiyel hak savunucuları olarak kabul eder ve bu nedenle çocukların sadece geleceğin vatandaşları olarak değil, burada ve şimdi vatandaşlar olarak görülmesi gerektiği görüşünü destekler (BM Çocuk Hakları Komitesi, 2018). Vatandaşlık Osler ve Starkey’e (2005) göre bir duygu, bir statü ve bir uygulama olarak tanımlanmıştır. Vatandaşlık topluluğun bir üyesi ve hak sahibi olarak bir statüdür. Vatandaşlık aynı zamanda düzenin inşası ve sürdürülmesi için prosedürlere katılma pratiğidir (Bernstein, 2000). Çocuk hakları eğitimi yalnızca gelecekteki vatandaşlığa hazırlanmakla ilgili değildir, bunun yerine müfredatta okul kültürü ve toplumdaki yaşamın bir parçası olarak burada ve şimdi vatandaşlık deneyimleri yoluyla elde edilebilir. Ancak çocukların vatandaşlık haklarına sahip olup olmaması ile ilgili birçok tartışma bulunmaktadır (Archard, 2004; Bacon ve Frankel, 2014;

James ve James, 2004; Jans, 2004; Osler ve Starkey, 2005). Yine demokrasi eğitiminin ne olması gerektiğine ve önceliğin vatandaşlık eğitimi mi yoksa insan hakları eğitimi mi olduğu sorusuna cevap aranmaktadır (Strand ve Papastephanou, 2023). Dewey (1983) için, demokrasi bir hükümet biçiminden daha fazlasıdır, öncelikle bir ortak yaşam biçimi, ortak bir iletişim deneyimidir (Dewey, 1983: 87). Demokratik eğitim konusu halen tartışılmakla birlikte, demokratik eğitimin en belirgin rolünün öğrenmeyi demokratikleştirmek (Gould, 2003) olduğunun eğitimin tüm bileşenleri tarafından bilinmesi toplumun değişimi için atılacak ilk adımdır (Taneri, 2014). Birçok kavramı bir arada bulunduran insan hakları, vatandaşlık ve demokrasi dersi Türkiye’de ilkökul programlarında yerini almıştır. Tutumların, değerlerin ve inançların erken yaşta şekillendiği göz önüne alındığında çocukların ilkökul yıllarında insan haklarıyla tanıştırılması gerekmektedir (Lucas, 2009; Struthers, 2016). Bu bakımdan bu dersin ilkökullarda okutulmasının avantajları bulunmaktadır. Ancak böyle bir dersin tüm bu tartışmalar ışığında öğretim programlarında yapılandırılmasında dikkatli ve özenli olunması gerekmektedir.

Cumhuriyet’ten başlayarak günümüze kadar eğitimde program geliştirme; 1924, 1936, 1948, 1968, 1996, 2005, 2018 ve 2024 yıllarında önem verilerek ve etkili bir şekilde yapılmıştır. Günümüzde 2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli [TYMM] adıyla kapsamlı bir program geliştirme çalışması yapılmıştır (Ünsal, 2024). 2024-2025 eğitim-öğretim yılı itibari ile de TYMM öğretim programları 1, 5 ve 9. sınıflarda uygulanmıştır. Her sene kademeli olarak diğer sınıflarda da uygulamaya başlanacaktır. Şu an 4. sınıflarda okutulan insan hakları, vatandaşlık ve demokrasi dersinin öğretim programları da bu bağlamda yenilenmiştir ve ilk defa 2027- 2028 eğitim öğretim yılında uygulanacaktır. Bu bakımdan 2018 ve 2024 TYMM öğretim programlarının karşılaştırılması programın yapısı ve felsefesi ile içerikteki değişiklikleri ortaya koyması bakımından önemlidir. Alanyazın tarandığında insan hakları, vatandaşlık ve demokrasi eğitiminin nasıl olması gerektiğine ilişkin araştırmalara (De Araújo ve Afonso, 2018; Mangal ve Kurtde Fidan, 2022), bu derse ilişkin öğretmen görüşlerine (Er, Ünal ve Özmen, 2013; Hastürk, 2019; Gürel 2016; Sağlam ve Hayal, 2015) yer veren çalışmaların bulunduğu görülmüştür. Bunun yanında insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programlarını inceleyen (Kondu ve Sakar, 2013; Oğuz Hacat vd, 2018; Üstel, 2016; Uyangör, 2007) araştırmalar da bulunmaktadır. Kurtde Fidan ve Mert (2023) ile Cender (2024) çalışmalarında insan hakları, vatandaşlık ve demokrasi dersi bağlamında en fazla araştırmacının öğretim programı değerlendirme konusunda yapıldığını belirtmektedir. 2018 ve 2024 insan hakları, vatandaşlık ve demokrasi dersi öğretim programlarını karşılaştıran bir araştırmacının ise bulunmadığı görülmektedir. Bu araştırmacının, programların derinlemesine karşılaştırılmasını sağlaması açısından literatüre farklı bir bakış açısı sunacağı ve gelecekte bu konuda yapılacak program değerlendirme çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra, araştırmacının programı uygulayan öğretmenler için alternatif bir perspektif geliştirmeye olanak tanıyacağı öngörülmektedir. 2018 ve 2024 insan hakları, vatandaşlık ve demokrasi dersi öğretim programları (İHVDÖP)’in karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi amaçlanan bu çalışmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. 2018 ve 2024 İHVDÖP yapısı nasıldır?
2. 2018 ve 2024 İHVDÖP’de özel amaçlar nasıl yapılandırılmıştır?

3. 2018 ve 2024 İHVDÖP’de içerik boyutu nasıl yapılandırılmıştır?
4. 2018 ve 2024 İHVDÖP’de ölçme-değerlendirme boyutları nasıl yapılandırılmıştır?

Yöntem

Araştırma deseni

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemiyle yürütülmüştür. Nitel araştırmalar, algıların ve olayların doğal ortamlarında gerçekçi bir şekilde ortaya konulmasını amaçlayan, gözlem, doküman analizi ve görüşme gibi yöntemlerle veri toplanan çalışmalardır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Araştırmada, nitel araştırma desenleri arasında yer alan doküman incelemesi yöntemi tercih edilmiştir. Doküman incelemesi, çalışma konusu ile ilgili mevcut kayıt ve belgelerin toplanarak belirli bir sistematige göre kodlanıp analiz edilmesi işlemidir. Bu yöntem, belgesel gözlem veya belgesel tarama olarak da adlandırılmaktadır (Çepni, 2012). Bu bağlamda, araştırmada 2018 ve 2024 yıllarına ait insan hakları, vatandaşlık ve demokrasi dersi öğretim programları doküman analizi yöntemiyle incelenmiş ve her iki program arasındaki benzerlikler ile farklılıklar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Veri kaynağı

Araştırmanın veri kaynakları Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2018 yılında uygulamaya konan insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitim programı ile 2024 yılında onaylanan insan hakları, vatandaşlık ve demokrasi eğitim programı oluşmaktadır. Bu araştırmada incelenen 2018 eğitim programına Mili Eğitim Bakanlığı İzleme ve Değerlendirme Sistemi (mufredat.meb.gov.tr) sayfasından ve 2024 öğretim programına ise Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (tyymm.meb.gov.tr) internet sayfasından ulaşılmıştır. Araştırmada programların yapısı, özel amaçları, içerikleri ile ölçme ve değerlendirme yaklaşımları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Verilerin toplanması ve analizi

Programların ön incelemelerinin ardından, verilerin tümevarımsal içerik analizi yöntemiyle analiz edilmesine karar verilmiştir. Tümevarımsal içerik analizi, araştırmacıların kavramları, kategorileri veya temaları kullanarak araştırma sorularına yanıt bulabilmeleri için verileri düzenleme ve gruplandırma amacıyla soyutlama sürecini kullandıkları bir yöntemdir. Analiz birimi belirlendikten sonra, araştırmacı verileri inceleyerek açık kodları tanımlar. Bu açık kodlar, benzer içeriklere sahip diğer kodlarla birleştirilerek alt kavramlar, kategoriler ve temalar oluşturulur. Bu alt kavramlar ve kategoriler, ana kavramlar ve temalar halinde daha üst düzeyde düzenlenebilir (Kyngäs, 2020). Bu çerçevede, programlarda yer alan vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitimi programları üç kez okunmuş ve iki aşamada kodlama yapılmıştır. Birinci aşamada açık kodlama, ikinci aşamada ise eksen kodlama gerçekleştirilmiştir.

Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirliğin sağlanması amacıyla çeşitleme (triangulation), uzun süreli etkileşim, araştırmacı duruşu, uzman incelemesi, katılımcı doğrulaması, ayrıntılı betimleme ve örneklem seçimi gibi stratejiler uygulanmaktadır (Creswell ve Miller, 2000; Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu

çalışmanın doküman incelemesine dayanması nedeniyle, geçerlik ve güvenilirlik açısından uzman incelemesi ve ayrıntılı betimleme stratejileri tercih edilmiştir.

İlk olarak, vatandaşlık, insan hakları ve demokrasi eğitimi ile nitel araştırma yöntemleri konusunda uzman olan iki kişiden çalışmayı değerlendirmeleri istenmiştir. Birinci uzmana araştırma süreci hakkında bilgi verilmiş, veriler ve sonuçlar kendisiyle birlikte değerlendirilmiştir. İkinci uzmana ise araştırma süreci, deseni, veri analizi, bulgular ve sonuçlara ilişkin belgeler gönderilmiştir.

İkinci olarak, veri analizi süreci detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Bu kapsamda, kullanılan veri toplama araçları ve analiz teknikleri yöntem boyutunda ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. İçerik analizi sonucunda elde edilen bulgular yoruma yer verilmeden sunulmuştur.

Üçüncü olarak, yöntem ve bulgular bölümlerinde veri toplama süreci ile analizlere ilişkin tüm detaylar açıklanmıştır. Bu işlemler tamamlandıktan ve uzmanlardan alınan geri bildirimler doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra araştırma raporunun son hâli oluşturulmuştur.

Bulgular

Birinci alt probleme ilişkin bulgular

İnsan hakları, vatandaşlık ve demokrasi dersi 2018 ve 2024 öğretim programlarının yapısı karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Elde edilen veriler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. 2018 ve 2024 İHVD Öğretim Programlarının Yapısı

2018 İHVDÖP	2024 İHVDÖP
Değer ve yetkinlikler temelli,	Beceri temelli program anlayışı
Öğrenci merkezli ve öğrenci katılımı	Öğrenci merkezli ve öğrenci aktifliği
Disiplinler arası	Disiplinler arası ve bütüncül yaklaşım
Süreç odaklı değerlendirme	Süreç odaklı değerlendirme
Değerler ve yetkinliklerle bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlar	Yetkin ve erdemli insan profili
Ünite temelli (6 Ünite)	Öğrenme alanları temelli (4 Öğrenme Alanı)
Kazanım ifadesi	Öğrenme çıktıları ve süreç bileşenleri ifadesi
Açıklamalı kazanımlar	Programın yapısının açıklamaları
Bireysel gelişim öğrenme programı	Farklılaştırma programı
Tek bakış açısıyla beceriler	Çoklu bakış açısı ile becerileri
Kök değerler	EDE (Erdem-Değer-Eylem) modeli
Sosyal bilgiler dersi ile ilişkilendirilmeli	Görsel Sanatlar, hayat bilgisi, sosyal bilgiler, Türkçe, matematik dersleri ile ilişkilendirilmeli
	Programlar arası bileşenler
	Okul temelli planlama uygulaması

Tablo 1 incelendiğinde 2018 İHVD dersi öğretim programının değer ve yetkinlik temelli, öğrenci merkezli ve öğrenci katılımını temele alan disiplinler arası ve süreç odaklı değerlendirme anlayışına sahip olduğu görülmektedir. Programda değerler ve yetkinliklerle bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip bireyler yetiştirilmesi hedeflenmektedir. Konular ünitelere ayrılmıştır ve her üniteye kazanımlar bulunmaktadır. Kazanımların sınırları açıklamalar ile çizilmiştir. Her öğrencinin bireysel gelişimine önem verilmesine vurgu yapılmıştır. Her üniteye değerler ve

beceri öğretimine yer verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu değer ve becerileri her ders için belirlenmiş değer ve becerilerdir. Ünitelerde hangi beceri ve değere odaklanılacağı konusunda ayrıntılı bilgilere yer verilmemiştir. Konuların sosyal bilgiler dersi ile ilişkilendirilerek işlenmesine dikkat edilmesi istenmiştir.

2024 İHVD dersi öğretim programının beceri temelli, öğrenci merkezli ve öğrenci aktifliğini temele alan disiplinler arası ve bütüncül yaklaşım ile süreç odaklı değerlendirme anlayışına sahip olduğu görülmektedir. Yetiştirilmek istenen öğrenci profili yetkin ve erdemli insandır. Konular öğrenme alanlarına ayrılmış, öğrenme çıktılarına ve bazı öğrenme çıktılarının bileşenlerine yer verilmiştir. Programda her öğrenme alanı için programın yapısı gösterilmiştir. Farklılaştırma zenginleştirme ve destekleme olarak programda yer almıştır. Beceriler alan becerileri ve kavramsal beceriler olarak ayrılmıştır. EDE (Erdem-Değer-Eylem) modelinde 3 ana değer saygı, sorumluluk ve adalet değeridir. Bunun yanında huzurlu insan, huzur aile ve toplu, yaşanabilir çevre başlıkları altında toplam 17 değer bulunmaktadır. Programlar arası bileşenler sosyal duygusal öğrenme becerileri, değerler ve okuryazarlık becerileridir. Okul temelli planlama uygulaması çerçevesinde, zümre öğretmenler kurulunun kararları doğrultusunda her okulun kendi özgün etkinlik ve faaliyetlerine yönelik ek ders saatleri öğretim programında yer almaktadır. Her öğrenme alanı ile ilgili ilişkilendirilen dersler disiplinler arası ilişkiler bölümünde yer almaktadır.

İkinci alt probleme ilişkin bulgular

2018 ve 2024 İHVD öğretim programlarının özel amaçları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Her iki programda 10 adet özel amaç olduğu görülmektedir. Bu özel amaçların tema ve kategorileri Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. 2018 ve 2024 İHVD Öğretim Programlarının Özel Amaçları

Temalar	2018 İHVDÖP Kategoriler	2024 İHVDÖP Kategoriler
İnsan hakları eğitimi	İnsani değerler Hak, özgürlük Adalet ve eşitlik	Temel hak ve özgürlükler Adalet ve eşitlik
Vatandaşlık eğitimi	Sorumluluk Kurallar Aktif yurttaşlık Cumhuriyet ve değerleri	Hak, özgürlük Etkin vatandaşlık Sorumluluk Etkin vatandaşlık değerleri Seçme ve seçilme
Demokrasi eğitimi	Demokrasi kültürü Adalet ve eşitlik İş birliği Demokratik karar alma süreçleri Ortak yaşama ilişkin sorunlar	Demokratik katılım İş birliği
Çocuk hakları eğitimi	Çocuk olmanın avantajları	Çocuk olmanın özellikleri Çocuk hakları olgusu

2024 öğretim programının özel amaçlarından 4 tanesi vatandaşlık ve etkin vatandaşlık konusunda iken 2018 öğretim programında aktif vatandaşlığa bir amaçla vurgu yapılmıştır. 2024 öğretim programının on özel amacının üçü çocuk ve hakları ile ilgilidir. 2018 öğretim programında ise çocuk ve haklarına odaklanan tek amaç bulunmaktadır. 2018 öğretim programlarında bulunan ortak yaşam ve kurallara yönelik amaçlar 2024 programında yer almamaktadır. Her iki programda da “iş

birliğine dayalı demokratik karar alma süreçlerine katılım”, “adalet ve eşitliği gözetme” bağlamında benzer amaçlar bulunduğu görülmüştür. 2018 programı aktif vatandaşlığa ilişkin davranışlardan bahsederken 2024 öğretim programı etkin vatandaşın sorumluluk ve değerlerinden bahsetmektedir. Tablo 2 incelendiğinde 2018 ve 2024 öğretim programlarının her ikisinde de insan hakları, vatandaşlık, demokrasi ve çocuk hakları eğitime ilişkin özel amaçların var olduğu görülmektedir. 2018 programında adalet ve eşitlik kavramının insan hakları ve demokrasi eğitimi bağlamında ele alındığı görülmüştür. Aynı kavram 2024 programında insan hakları eğitimi içinde ele alınmaktadır. Benzer şekilde 2018 programında hak ve özgürlükler kavramı insan hakları bağlamında ele alınırken 2024 programında insan hakları ve vatandaşlık eğitimi kavramları arasında yer almıştır.

Üçüncü alt probleme ilişkin bulgular

2018 ve 2024 İHVD öğretim programlarının içerik yapısı karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. 2018 ve 2024 İHVD Öğretim Programlarının İçerik Yapısı

	2018	2024	
Ünite	Kazanım	Öğrenme alanı	Öğrenme çıktısı
İnsan olmak	4	Çocuk Olarak Haklarımla Varım	3
Hak, Özgürlük ve Sorumluluk	7	Hayatımda Eşitlik ve Adalet	3
Adalet ve eşitlik	5	Etkin Bir Vatandaşım	4
Uzlaşma	4	Hayatımda Demokrasi	3
Kurallar	4		
Birlikte Yaşama	5		

Tablo 3 incelendiğinde 2018 programında 6 ünite ve 34 kazanıma 2024 programında 4 öğrenme alanı ve 13 öğrenme çıktısına yer verildiği görülmektedir. 2018 öğretim programında “insan olmak, hak, özgürlük ve sorumluluk, adalet ve eşitlik, uzlaşma, kurallar ile birlikte yaşama” üniteleri bulunmaktadır. 2024 yılı öğretim programında “çocuk olarak haklarımla varım, hayatımda eşitlik ve adalet, etkin bir vatandaşım, hayatımda demokrasi” öğrenme alanları bulunmaktadır. 2024 yılında 2018 yılına göre kazanımların/öğrenme çıktıların azaldığı görülmektedir. Bu kazanımlara/öğrenme çıktılarına ait kavramlar incelendiğinde 2018 program kazanımlarında en fazla tekrar edilen kavramların “hak, açıklar, özgürlük, insan ve sorumluluk” olduğu görülmektedir. 2024 program kazanımlarında ise en fazla tekrar edilen kavramların “vatandaş, yorumlayabilme, hak, getirdiği, belirleyebilme, eşitlik” olduğu görülmektedir. Buradan hareketle 2018 öğretim programında daha çok “açıklar” ifadesinin yer alması kavrama düzeyinde bir öğrenmenin gerçekleştirilmek istendiğini göstermektedir. 2024 öğretim programında ise “yorumlayabilme ve belirleyebilme” ifadeleri ile öğrenme çıktıların beceri temelli yazıldığı ve üst düzey düşünme becerilerine yönelik olduğu görülmektedir. Her iki programda da hak kavramının diğer kavramlara göre daha fazla tekrarlanması dersin konusunun insan hakları ile ilgili olmasından kaynaklanabilir.

Dördüncü alt probleme ilişkin bulgular

2018 ve 2024 İHVD öğretim programları ölçme değerlendirme yaklaşımları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Elde edilen veriler Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4. 2018 ve 2024 İHVD Öğretim Programlarında Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımları

2018 İHVDÖP	2024 İHVDÖP
Süreç temelli değerlendirme	Süreç temelli biçimlendirici değerlendirme
Kazanım ve açıklamaların sınırları dikkate alınmalı	Alan becerileri, kavramsal beceriler ve programlar arası bileşenlerin sınırları dikkate alınmalı
Ölçme araçlarında azami çeşitlilik ve esneklik	Programda öğrenme kanıtları belli
Çok odaklı ölçme değerlendirme	Bireysel ve grup performans değerlendirme
Bireysel farklılıkları göz önünde bulunduran değerlendirme araçları	Bireysel farklılıklara yönelik farklılaştırılmış değerlendirme araçları
-	Ön değerlendirme uygulamalarına yer verilmeli

Tablo 4 incelendiğinde her iki programda da süreç temelli değerlendirme yaklaşımının benimsendiği görülmektedir. 2018 öğretim programında kazanım ve açıklamalarına dikkat edilerek ölçme ve değerlendirme yapılmasına dikkat edilmesi vurgulanmıştır. Kullanılacak ölçme araçları konusunda öğretmenlere esneklik sağlanmış ancak tek tip ölçme araçlarının kullanılmaması gerektiği belirtilmiştir. Bu bakımdan çok odaklı bir değerlendirmenin “bilme (düşünce)”, “hissetme (duygu)” ve “yapma (eylem)” boyutunda olması gerektiği belirtilerek öğretmen ve öğrencini aktif katılımın önemine dikkat çekilmiştir. Bireysel farklılıkları göz önünde bulunduran ölçme araçları kullanılması gerektiği vurgulansa da bu araçların ne olduğu ile ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır. 2024 öğretim programının ölçme değerlendirme uygulamalarında alan becerilerinin, kavramsal becerilerin ve programlar arası bileşenlerin sınırlarının dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir. Programda hangi öğrenme alanında hangi ölçme değerlendirme araçlarının kullanılacağı bellidir. Bu ölçme ve değerlendirme araçları bireysel ve grup değerlendirmesine uygun olarak yapılandırılmıştır. Bireysel farklılıklara yönelik farklılaştırılmış ölçme ve değerlendirme araçlarına yer verilmiş ön değerlendirmenin önemine vurgu yapılmıştır.

Tartışma ve Sonuç

Her iki program da süreç odaklı, disiplinler arası, öğrenci merkezli olması bakımından benzerdir. 2018 programları değer ve yetkinlik temelli iken 2024 programı beceri temellidir. 2024 programının 2018 programına göre daha ayrıntılı bir yapısı olduğu görülmektedir. Gerek program açıklamalarının çokluğu gerekse ders açıklama planlarının olması bakımından program daha yoğun yapıdadır. 2024 TYMM öğretim programlarında değerler kategorileştirilerek üçe ayrılmıştır. Yine beceriler diğer programlarda olduğu gibi tek boyutta verilmemiş 3 farklı bölüme ayrılmıştır. Bu durum 2024 TYMM öğretim programının çok boyutlu olduğunu göstermektedir. 2018 öğretim programında dikkat edilecek hususlar arasında bu dersin sosyal bilgiler dersi ile ilişkilendirilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Sağlam ve Hayal (2015) araştırmalarında sınıf öğretmenlerinin, “insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi” dersi konularının “sosyal bilgiler” dersiyle bütünleştirilmesini daha çok tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Oysaki Gürbüz ve Gündüz’ün (2011) araştırmalarında, ilköğretimde demokrasi ve vatandaşlık unsurlarının sadece vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersiyle değil, diğer derslerde de konunun bağlamına uygun şekilde işleme önerisi, bu konuların tek bir derse sığdırılamayacak kadar büyük bir öğrenmeye sahip olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan 2024

TYMM öğretim programında öğrenme alanlarının sosyal bilgiler dışında diğer derslerle de ilişkilendirilmesinin programın bütüncül anlayışına uygun olduğu düşünülmektedir.

Her iki programın özel amaçları karşılaştırıldığında 2024 TYMM programlarında çocuk hakları ile ilgili amaçların fazlalığı dikkat çekmektedir. İnsan hakları, vatandaşlık ve yurttaşlık dersinde çocuk haklarının da var olması Birleşmiş Milletler insan hakları eğitimi dünya programı 2025-2029 eylem planında da çocuklara ilişkin kararların olması bakımından benzerdir. Bu durum TYMM’de küresel gelişmelerin takip edildiğini göstermektedir. Bu bağlamda TYMM hem milli hem de evrensel bir bakış açısını yansıttığı söylenebilir.

Her iki programın içerik yapısı incelendiğinde 2024 yılı öğretim programlarında öğrenme alanları ve öğrenme çıktılarının azaltıldığı görülmektedir. Bu durum 2024 TYMM programının yetiştirmek istediği tam ve yetkin insan profili ile de açıklanabilir. Öğrenme çıktıların azaltılarak belirlenen öğrenme çıktılarına yönelik etkinliklere daha fazla zaman ayrılmasının sağlanması ve tam öğrenmenin gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. Alanyazında birçok çalışma (Aslan ve Aybek 2018; Hastürk, 2019; Purcu, 2019; Sağlam ve Hayal, 2015) insan hakları, vatandaşlık ve demokrasi dersinin öğrencilerin gelişim düzeyinin üzerinde olduğunu göstermektedir. Yine Toprak ve Demir (2017) araştırmalarında, konusu ve kazanım miktarının kapsamlı olmasına rağmen, bu ders için sağlanan sürenin yetersiz olduğuna vurgu yapmışlardır. Bununla birlikte Gündücü (2008), Güven (2010) ve Toraman (2012) araştırmalarında bu dersin hedeflere ulaşmada başarısız olduğu belirtilmiştir. Bu olumsuz durumların 2024 TYMM öğretim programlarında göz önünde bulundurularak hazırlandığı görülmektedir. Nitekim TYMM’de öğrenme alanları ve öğrenme çıktılarının sayıları azaltılmış ancak haftalık ders sayısı aynı kalmıştır.

Her iki program ölçme ve değerlendirme uygulamaları bakımından değerlendirildiğinde 2024 yılı öğretim programlarının daha kapsamlı açıklamalara yer verdiği görülmektedir. Öğrenme kanıtları olarak programda yer alan ölçme değerlendirme uygulamaları her öğrenme alanı için açıklamalı olarak belirtilmiştir. 2018 yılı öğretim programıyla benzer bir yapıya sahip olmasının yanı sıra 2024 programlarında ölçme değerlendirme yaklaşımlarının daha sistematik ve öğretmenlere yol gösterici olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Balbağ, Bayır ve Ersoy (2017) araştırmalarında öğretmenleri bu derste geleneksel ölçme ve değerlendirme tekniklerini kullandıklarını belirtmişlerdir. Yine Akçeşme ve Kurtdede Fidan (2021) sınıf öğretmenlerinin bu derste ölçme değerlendirmede geleneksel değerlendirme araçlarından test, açık uçlu, doğru-yanlış, boşluk doldurma ve eşleştirme gibi araçlarla öğrencilerin bilgi düzeyini ölçen teknikler kullanmaktadır. 2024 öğretim programları ile ilk defa ön değerlendirme uygulamalarının önemine vurgu yapılarak süreç değerlendirme ön plana alınmış olup biçimlendirici ölçme araçlarına yer verilmiştir. 2024 yılı TYMM programının kapsamlı bir ölçme değerlendirme yaklaşımına sahip olması daha önceki programlara yapılan eleştirilerin göz önüne alındığını göstermektedir.

Sınırlık ve Öneriler

Uygulanan programların sonuçlarının araştırmacılar tarafından değerlendirilmesi oldukça önemlidir (Kurtdede Fidan ve Mert, 2023). Ülkeler programlarını öğrenci

gereksinimlerini göz önüne alarak ve öğrencilerin yüksek yararını gözeterek geliştirmelidir. Bu bağlamda 2024 yılı TYMM programlarında bireyin ihtiyaçlarının ve çağın gereksinimlerinin göz önüne alındığı söylenebilir. Bununla birlikte TYMM uygulama sonuçlarının da çok iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Programın başarıya ulaşip ulaşmadığı konusunda bir kanıya varmak için programın uygulanma aşamasında yaşananların da araştırılması gerekmektedir.

Beyanlar

Yazar Çıkar Çatışması Bilgisi: Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Yazar Katkısı: Makale tek yazarlıdır.

Yayın Onayı: Bütün haklarımı Temel Eğitim dergisine devrettiğimi onaylarım. Makalede geçen ifade ve açıklamalar yazarlara aittir.

Finansman: Bu çalışmanın yürütülmesinde herhangi bir kurum veya kuruluşun fon kullanılmadı.

Kaynakça

- Akçeşme, B. & Kurtde Fidan, N. (2021). Sınıf öğretmenlerinin insan hakları, vatandaşlık ve demokrasi dersine yönelik görüşleri. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi*, 8(1), 147-164. <https://dx.doi.org/10.21666/muefd.779867>.
- Akdağ, H. & Taşkaya, M. S. (2011). Vatandaşlık ve insan hakları eğitiminin sosyal bilgiler öğretimindeki yeri. R. Turan ve K. Ulusoy (Eds). *Sosyal bilgilerin temelleri içinde* (s. 219-243). PegemA Yayıncılık.
- Altunya, N. (2003). *Vatandaşlık bilgisi*. Nobel Yayınları.
- Archard, D. (2004). *Children: rights and childhood*. Routledge.
- Aslan, S. & Aybek, B. (2018). Sınıf öğretmenlerinin ilkökul 4. sınıf insan hakları, vatandaşlık ve demokrasi dersi öğretim programına yönelik görüşlerinin incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38 (1), 233-262.
- Bacon, K. & Frankel, S. (2014). Rethinking children's citizenship: Negotiating structure, shaping meanings. *The International Journal of Children's Rights*, 22 (1), 21 42. <https://doi.org/10.1163/15718182-55680003>
- Bajaj, M. (2011). Human rights education: Ideology, location, and approaches. *Human Rights Quarterly* 33 (2), 481-508. <https://dx.doi.org/10.1353/hrq.2011.0019>.
- Balbağ, N. L., Gürdoğan Bayır, Ö. & Ersoy, A. F. (2017). İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersini öğretmenler ve öğrenciler nasıl algılıyor? *Sakarya University Journal of Education*, 7 (1), 223-241
- Bernstein, B. (2000). *Pedagogy, symbolic control, and identity* (Vol. 5). Bloomsbury Publishing PLC.
- Birleşmiş Milletler (1948). *Universal Declaration of Human Rights: Adoption of the UDHR (183rd plenary meeting)*. <https://undocs.org/A/PV.183>.
- Birleşmiş Milletler (2006). *World Programme for Human Rights Education First Phase*. Birleşmiş Milletler. <https://www.ohchr.org/en/publications/training-and-education-publications/plan-action-first-phase-world-programme-human>
- Birleşmiş Milletler (2010). *Final evaluation of the implementation of the first phase of the World Programme for Human Rights Education*. General Assembly A/65/322, 24th August 2010. <https://digitallibrary.un.org/record/690284?v=pdf>
- Birleşmiş Milletler (2011). *World Programme for Human Rights Education. General Assembly Resolution 66/137*, 19 December 2011. <https://digitallibrary.un.org/record/721270?v=pdf>

- Birleşmiş Milletler (2012). *World Programme for Human Rights Education Second Phase*. Birleşmiş Milletler. https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/WPHRE_Phase_2_en.pdf
- Birleşmiş Milletler (2014). *World Programme for Human Rights Education Third Phase*. Birleşmiş Milletler. <https://docs.un.org/en/A/HRC/RES/27/12>
- Birleşmiş Milletler (2017). *World Programme for Human Rights Education Fourth Phase*. Birleşmiş Milletler. <https://docs.un.org/en/A/HRC/Res/36/12>
- Birleşmiş Milletler (2024). *World Programme for Human Rights Education Fifth Phase*. Birleşmiş Milletler. <https://docs.un.org/en/A/HRC/RES/57/10>
- Cender, G. (2024). Türkiye’de 2002-2023 yılları arasında vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi alanlarında yapılan çalışmaların analizi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 14 (Özel Sayı), 221-232. <https://doi.org/10.24315/tred.1515876>
- Creswell, J. W. & Miller, D. L. (2000). Determining validity in qualitative inquiry. *Theory Into Practice*, 39 (3), 124-130.
- Çepni, S. (2012). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*. Celepler Publications.
- De Araújo, A. S. S. & Afonso, M. L. M. (2018). Human rights education in early childhood education: formation of subjects of rights. *Revista Eletrônica de Educação*, 12 (1), 46-60.
- Dewey, J. (1983). Human nature and conduct. In J. Boydston (Ed.), *The middle works of John Dewey, 1899-1924* (Vol. 14). Carbondale: Southern Illinois University Press.
- Elkatmış, M. (2013). 1998 vatandaşlık ve insan hakları eğitimi programı ile 2010 vatandaşlık ve demokrasi eğitimi programlarının karşılaştırılması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14 (3), 59-74.
- Er, H., Ünal, F. & Özmen, C. (2013). 8. sınıf vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersinin 4. sınıfa alınmasına ilişkin görüşler üzerine bir araştırma. *International Journal of Social Science*, 6 (8), 179-196.
- Gould, E. (2003) *The University in a corporate culture*. Yale University Press.
- Güdücü, H. S. (2008). *İlköğretim programlarında yer alan vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersine ilişkin öğretmen algısına yönelik Manisa örneği* (Tez No: 239621) [Yüksek lisans tezi, Celal Bayar Üniversitesi].
- Gürbüz, G. & Gündüz, S. (2011). İlköğretim okulu öğrencilerinin demokrasi unsurları ile ilgili görüşleri: Bolu İli Gazipaşa ilköğretim okulu örneği. *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, 3 (12), 17-30.
- Gürel, D. (2016). Sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin ilkökul 4. sınıf insan hakları, vatandaşlık ve demokrasi dersine yönelik görüşlerinin karşılıklı olarak incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (17) 3, 641-660.
- Güven, S. (2010). İlköğretim birinci kademede vatandaşlık eğitimi üzerine bir durum çalışması (Tez No:278272). [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi].
- Hastürk, E. (2019). *Sosyal bilgiler öğretimi uzmanları ve öğretmenlerinin gözünden "İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi" dersine bakmak: Bu dersi kim vermeli?* (Tez No: 590232) [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi].
- Heggart, K. (2012). Synthesizing participatory human rights education and critical consciousness in Australian schools. In R. Mitchell and S. Moore (Eds.), *Politics, participation & power relations* (s. 83–100). Brill Sense.
- James, A. & James, A.L. (2004). *Constructing childhood*. Palgrave Macmillan.
- Jans, M. (2004). Children as citizens: Towards a contemporary notion of child participation. *Childhood*, 11(1): 27–44.
- Kalaycı, N. (2000). 1968 sonrası gelişmeler. İçinde A. Tazebay (Ed.), *İlköğretim programları ve gelişmeler program geliştirme ilke ve teknikleri açısından değerlendirilmesi* (s. 127-175). Nobel Yayıncılık.

- Kondu, Z. & Sakar, T. (2013). Vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersi niçin verilir? *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2 (3), 49-60.
- Kurtdede Fidan, N. & Mert, B. (2023). İlkokulda insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi alanındaki çalışmaların incelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 13(1), 280-304. <https://doi.org/10.24315/tred.1026897>.
- Kyngäs H. (2020) Inductive Content Analysis. In Kyngäs H., Mikkonen K., Kääriäinen M. (eds) *The application of content analysis in nursing science research*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-30199-6_2.
- Lucas, A. G. (2009). Teaching about human rights in the elementary classroom using the book A Life Like Mine: How children live around the world. *The Social Studies*, 100 (2), 79–84. doi:10.3200/TSSS.100.2.79-84.
- Mangal, K. & Kurtdede Fidan, N. (2022). İlkokul insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinde dijital yüküleme uygulamaları. *Eğitim ve Bilim*, 47(209). doi:http://dx.doi.org/10.15390/EB.2022.10540.
- Oğuz Haçat S., Önlen M., Tatan M. & Demir, F. B. (2018). İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programlarının karşılaştırmalı analizi 1998, 2010, 2015, 2018, *Researcher*, 6 (1), 407–422.
- Osler, A.& H. Starkey (2005). *Changing citizenship: democracy and inclusion in education*. Open University Press.
- Purcu, S.S. (2019). *İnsan hakları yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programının öğelerine ilişkin öğretmen görüşleri ile öz-yeterlik inançları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Tez No:588344). [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi].
- Quennerstedt, A. (2022). Children's and young people's human rights education in school: Cardinal complications and a middle ground. *Journal of Human Rights*, 21 (4), 383–398. <https://doi.org/10.1080/14754835.2021.2014795>.
- Russell, S. & Suárez, D. (2017). 1. Symbol and Substance: Human Rights Education as an Emergent Global Institution. İçinde M. Bajaj (Ed.), *Human rights education: theory, research, praxis*. (s.19-46). Philadelphia: University of Pennsylvania Press. <https://doi.org/10.9783/9780812293890-003>.
- Sağlam, H. İ. & Hayal, M. A. (2015). Sınıf öğretmenlerinin “insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi” dersinin ilkökul 4. sınıfta yer almasına ilişkin görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15 (1), 207-217.
- Strand, T., & Papastephanou, M. (2023). Education and democratization. An introduction. *Ethics and Education*, 18 (3–4), 231–241. <https://doi.org/10.1080/17449642.2023.2281856>.
- Struthers, A. E. (2016). Human rights: A topic too controversial for mainstream education? *Human Rights Law Review*, 16(1), 131–162. doi:10.1093/hrlr/ngv040.
- Taner, P. (2014). Üniversite Öğrencilerinin demokrasinin eğitime yansımaları hakkındaki görüşleri (Çankırı Karatekin Üniversitesi). *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4 (2).
- Tibbitts, F. (2002). Understanding what we do: Emerging models for human rights education. *International Review of Education*, 48(3/4), 159–171. doi:10.1023/A:1020338300881.
- Toprak, E. & Demir, S. B. (2017). İlkokul 4. sınıf “insan hakları, vatandaşlık ve demokrasi” dersinde yaşanan sorunların sınıf öğretmenleri tarafından değerlendirilmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (4), 2160-2179.
- Toraman, Ç. (2012). İlköğretim 8. sınıf vatandaşlık ve demokrasi eğitimi ders programının değerlendirilmesi. (Tez No: 311749). [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi].
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi (2018). Day of General Discussion 2018 Outcome Report: Protecting ad Empowering Children as Human Rights Defenders. www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/Discussion2018.aspx.
- Uyangör, N. (2007). İlköğretim 7. sınıf vatandaşlık ve insan hakları eğitimi programının değerlendirilmesi. *Balıkesir University The Journal of Social Sciences Institute*, 11 (20), 68-95.
- Ünsal, H. (2024). İlkokul hayat bilgisi dersi 2023 ve 2024 öğretim programlarındaki öğretim amaçlarının

Üstel, F. (2016). *Makbul vatandaşın peşinde: II. Meşrutiyet'ten bugüne vatandaşlık eğitimi*. İletişim Yayınları.

Yıldırım, A. & Şimşek H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. Baskı). Seçkin Yayıncılık.

Extended Abstract

Background

The universal right to human rights, which applies to all individuals worldwide, was recognized by the United Nations (UN) in the Universal Declaration of Human Rights (UN, 1948). In 1993, the Vienna Declaration and Programme of Action adopted by the World Conference on Human Rights confirmed that “States have the obligation to ensure that education aims to strengthen respect for human rights and fundamental freedoms and that this should be integrated into education policies at the national and international levels” (UN, 1993).

The courses and content on human rights, citizenship and democracy have developed differently in different periods of time in Turkey, as in the world. It is known that different practices have been carried out under different names in different periods regarding homeland, citizenship, democracy and human rights education in Turkey. This education has sometimes been organized as an independent course and sometimes as an integrated course with other courses.

As of the 2024-2025 academic year, the Maarif Model curriculum has begun to be implemented in 1st, 5th and 9th grades. It will gradually be implemented in other grades each year. The curriculum of the human rights, citizenship and democracy course currently taught in 4th grades has also been renewed in this context and will be implemented for the first time in the 2027-2028 academic year. In this respect, comparing the 2018 and 2024 Maarif Model curriculum is important in terms of revealing the changes in the structure and philosophy of the program and the content.

Purpose

In this study, which aims to comparatively evaluate the 2018 and 2024 human rights, citizenship and democracy course curriculums (İHVDÖP), the following questions were sought:

1. What is the structure of the 2018 and 2024 İHVDÖP?
2. How are the specific objectives structured in the 2018 and 2024 İHVDÖP?
3. How is the content dimension structured in the 2018 and 2024 İHVDÖP?
4. How are the measurement-evaluation dimensions structured in the 2018 and 2024 İHVDÖP?

Method

In the research, the document review method, which is among the qualitative research designs, was preferred. In this context, the human rights, citizenship and democracy course curricula of 2018 and 2024 were examined with the document analysis method and the similarities and differences between the two programs were tried to be determined. The data sources of the research consist of the human rights, citizenship and democracy education program implemented by the Ministry of National Education in 2018 and the human rights, citizenship and democracy education program approved in 2024. After the preliminary examination of the programs, it was decided to analyze the data with the inductive content analysis method.

Results, Discussion and Conclusions

It is seen that the 2024 İHVD course curriculum has a skill-based, student-centered, student-active

interdisciplinary and holistic approach and a process-oriented evaluation approach. While 4 of the 2024 special objectives are about citizenship and active citizenship, the 2018 curriculum emphasized active citizenship in 1 objective. Three of the 10 special objectives of the 2024 curriculum are related to children and their rights. There is only one objective in the 2018 curriculum that focuses on children and their rights. It is seen that the achievements/learning outcomes have decreased in 2024 compared to 2018. It is seen that the process-based evaluation approach has been adopted in both programs.

It is seen that the 2024 programs have a more detailed structure compared to the 2018 program. The program is more intensive in terms of both the abundance of program descriptions and the existence of course description plans. The fact that children's rights are also included in the 2024 Human Rights, Citizenship and Civics course is similar to the fact that there are decisions regarding children in the United Nations Human Rights Education World Program 2025-2029 Action Plan. This situation shows that global developments are followed in the Maarif model. In this context, the Maarif model reflects both a national and universal perspective. In addition to having a similar structure with the 2018 curriculum, it was concluded that the measurement and evaluation approaches in the 2024 programs are more systematic and guiding for teachers. Countries should develop their programs by taking into account student needs and considering the best interests of the students. In this context, it can be said that the needs of the individual and the requirements of the age are taken into account in the 2024 Maarif model. However, the application results of the Maarif model should also be analyzed very well. In order to reach an opinion as to whether the program has been successful or not, the events that took place during the implementation phase of the program must also be investigated.

Yazar ve Bağlantılar

Tuğba Dönmez¹,

Tuğba Dönmez

tugbacumhuriyet@gmail.com

¹ Milli Eğitim Bakanlığı, Kırıkkale, Turkey, tugbacumhuriyet@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5360-9835>